

QUI ESTUDIAVA A TERRASSA AL DARRER TERÇ DEL SEGLE XIX?

Helena Peña i Gómez

L'any 1879 el nombre d'alumnes dels col·legis i escoles terrassencs era de 1.379, mentre que les dades del cens de població realitzat dos anys abans fixaven el nombre d'infants d'entre 0 i 15 anys d'edat en 3.545. Als darrers anys de la dècada, per tant, una xifra escassa d'infants i joves terrassencs devien estar matriculats en alguna escola de la ciutat, la qual cosa està molt lluny de voler dir que hi assistissin regularment. Si hi ha un problema pedagògic denunciat reiteradament pels mestres de l'època, aquest és, se'ns dubte, el de l'absentisme escolar per motius laborals.

L'*Escuela Elemental Pública* per a nens era situada des del 1869 al número 45 del Raval de Montserrat i dirigida pel mestre Agustí Arañó. Deu anys més tard, aquest mestre exercia tot sol la docència, amb 86 alumnes d'entre 6 i 13 anys d'edat, que estudiaven les assignatures de Gramàtica, Aritmètica, Doctrina Cristiana, Urbanitat i Moral, a més de Geografia i Història.

En una circular dirigida a l'Ajuntament de Terrassa l'any 1880, aquest mestre, l'únic docent masculí oficial a la ciutat, demanava la total gratuïtat de l'escola pública. Era de l'opinió que els nens no havien de pagar res als docents per a completar el sou fix, establert per l'Estat en 1.375 pessetes anuals. El fet que els nens fossin obligats a retribuir directament els mestres amb entre dues i vuit pessetes mensuals esdevenia una font important de maldecaps per als docents. Agustí Arañó argumentava en contra d'aquests pagaments, tot denunciant l'establiment d'un fet diferencial molt negatiu a les escoles, entre els nens declarats com a *pobres*, les despeses dels quals sufragava l'Ajuntament, i els *pudientes*, obligats a pagar la quota mensual. La gratuïtat seria concedida el 1893 de forma exclusiva per a les escoles de nens, ja que l'aplicació a les escoles de nenes no es considerarà, en aquell moment, un servei ni necessari ni urgent. Tanmateix, tampoc l'aplicació real d'aquesta mesura, com veurem més tard, encara no era efectiva als darrers anys del segle.

La reconeguda mestra Petra Cervera, que exercí la docència ininterrompudament a Terrassa durant 35 anys, regentava l'única escola municipal per a nenes existent en aquell període. L'any 1879 assistien a l'*Escuela Elemental Pública* 80 nenes de classe humil. Aquell mateix any, la mestra es dirigia a la corporació suplicant que li atorguessin un «local independiente y capaz para la Escuela y habitación» per a ella mateixa. En el transcurs dels anys següents, Petra Cervera i les altres mestres de les escoles públiques de Terrassa

van signar en bloc reclamacions dirigides a les autoritats terrassenques. Hi demanaven unes condicions de salubritat i d'higiene per als edificis on havien d'ensenyar, més material pedagògic i millores en general per a les seves alumnes i per a elles mateixes.

A tall d'exemple, es queixaven que els reduïts locals no permetien la divisió de les alumnes en classes separades; comentaven la necessitat urgent d'instal·lar-hi aigua corrent i uns serveis condicionats; la d'habilitar algun espai obert que funcionés com a pati; la reivindicació d'altres eines de treball, com ara les taules bipersonals, més modernes, que havien de substituir les de vuit places sense respatller.

Igual que els nens de l'escola d'Agustí Arañó, les alumnes de Petra Cervera cursaven Doctrina Cristiana, Història Sagrada, Lectura, Gramàtica, Aritmètica i Urbanitat. Tot i així, ocupaven una bona part del seu horari escolar amb aprenentatges pràctics relacionats amb la llar i les diferents modalitats de labors. Les nenes *pudientes* pagaven de dues a vuit pessetes mensuals, igual que a l'escola pública de nens.

Les mestres cobraven un sou fix de 917 pessetes anuals –un terç menys que els seus col·legues masculins– i, igual que ells, tenien greus problemes per a rebre puntualment els diners de les seves alumnes. Usualment, era el mateix Ajuntament que es retardava en el pagament de la compensació que havien de rebre les mestres per les despeses de les nenes pobres, el nombre de les quals semblava anar en augment any rere any.

En definitiva, la situació de les escoles públiques a Terrassa durant el darrer terç del segle XIX era força precària. Eren situades a locals petits, foscos, humits i sovint sense unes mínimes condicions higièniques. L'ensenyament no era gratuït per a tothom i encara que l'Ajuntament subvencionava molts infants com a pobres, el sistema acabava perjudicant seriosament els mestres, que havien d'avançar aquests diners i esperar pacientment que l'Administració els els retornés.

A això s'hi afegia que les famílies treballadores solien necessitar els seus fills com a mà d'obra que aportés una quantitat de diners a la llar. Per tant, molt pocs nens i nenes de classe treballadora en aquella època anaven a escola un curs sencer. Era habitual que aquests infants –sobretot els nens– fossin incorporats a la fàbrica en qualsevol moment un cop iniciat el curs. Les nenes de classe humil solien faltar a classe per anar a treballar o per tenir cura de la casa i dels germans petits. El problema de l'absentisme escolar es fa palès en la gran variabilitat de les xifres que apareixen als recomptes d'alumnes que els mestres presenten, amb una periodicitat gairebé mensual, davant les autoritats.

Els infants que havien de deixar l'escola per tal de treballar encara no podien accedir a cap altra forma d'ensenyament compatible amb els seus horaris

laborals. No és fins l'any 1898 que apareix l'Escola Municipal Nocturna Gratuïta, regida per D. Antonio Damián, el mateix mestre que en aquell moment es feia càrrec de l'escola elemental de nens número 1. Aquesta escola nocturna per a treballadors majors de 9 anys tenia una cabuda real de 130 places; tot i que va obrir portes amb més de dos-cents alumnes, la xifra minvà molt als anys següents. L'etern problema de l'absentisme per motius laborals tornava a ser el principal entrebanc per a la formació dels nens i nois de família obrera.

El panorama escolar terrassenc d'aquelles dècades era dominat per un prestigiós ensenyament privat en mans de congregacions religioses o de reconeguts preceptors, adreçat als nens i nenes de famílies benestants. L'any 1879, al costat de les escoles públiques d'Agustí Arañó, Petra Cervera i Ferran Badia (112 infants), coexistien deu col·legis privats, quatre per a nenes i sis per a nens, amb més d'un miler d'alumnes en total. En els anys següents, el nombre d'alumnes d'aquests col·legis privats tendirà a créixer molt més ràpidament que no pas l'alumnat de les escoles públiques.

De totes les escoles de Terrassa, era la de les Carmelites Descalces la que reunia un major nombre d'assistents, 180 nenes l'any 1879. En aquells anys havien obert un col·legi per a senyoretes a l'antiga casa Pons, de la plaça Major, i més tard, el Col·legi de la Mare de Déu del Carme va traslladar-se, ja amb dos-cents alumnes, al carrer del Vall, 21.

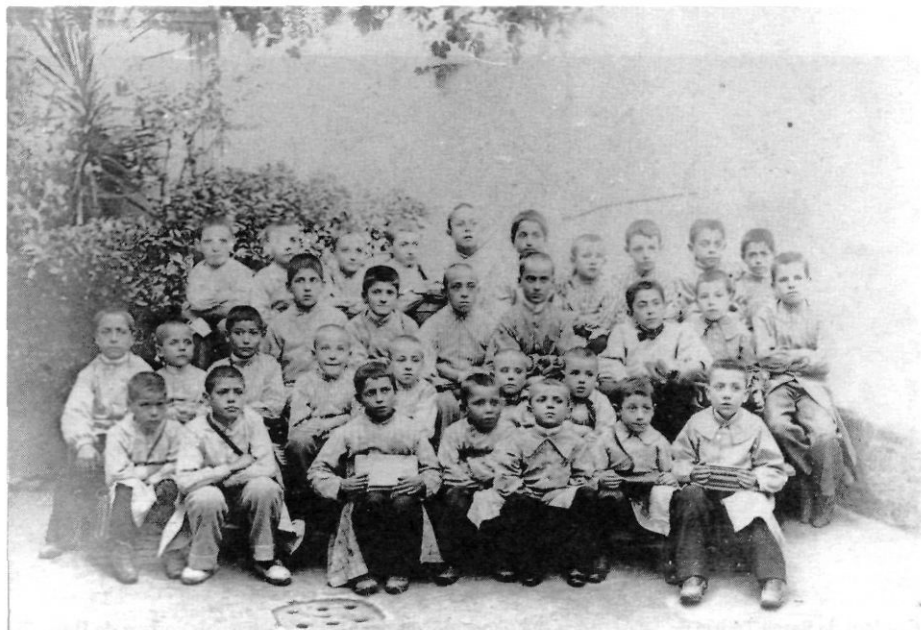
Col·legi de Santa Teresa de Jesús, *para señoritas*, dirigit per Maria F. Elias, als carrers de Baix, 29, i del Vall, 22 («carmelites del carrer del Vall»), el 1899. Fotografia: Cristina Jover/Arxiu Tobella.

El Col·legi de la Puríssima Concepció, conegut com «les concepcionistes del Camí Fondo», també va aconseguir una important aflluència i es comptabilitzaven, en aquell moment, al voltant de cent seixanta matrícules.

Tot i que les religioses exercien sense títol oficial, els seus plans d'estudi incloïen les matèries oficials de l'ensenyament elemental. En la pràctica diària d'aquests col·legis es prioritzava la formació religiosa i moral, domèstica i artística de les alumnes. Algunes nenes eren acollides com a pobres i la resta pagaven mensualment entre sis i dotze pessetes, gairebé el doble del que es pagava a l'escola pública.

Les filles de les famílies més pròsperes de la ciutat tenien una altra possibilitat: matricular-se a col·legis minoritaris dirigits per mestres titulades oficialment, com Clara Freixa, o sense títol, com en el cas de Teresa Curet.

Al final dels mil vuit-cents setanta, competien en nombre d'alumnes masculins el Col·legi de Sant Josep, dirigit per Ramon Trias i establert al Portal Nou, 8-10; el Col·legi Terrassenc, instal·lat a l'edifici que més tard ocuparien els escolapis, i el Col·legi de Sant Antoni, situat al carrer de la Rutlla. Altres escoles privades populars a la Terrassa d'aquells anys eren el col·legi de Josep Camps, el d'en Josep M. Gorina, al carrer de Sant Pere, 12, i el Col·legi de la Sagrada Família, al Raval de Montserrat, conegut com a cal Bastida.

Col·legi de Ramon Trias i Curet. Curs 1897-1898. Fotografia: Pau Gorina i Gabarró/Arxiu Tobella.

La majoria de les escoles esmentades responien a l'antic format d'un sol docent (excepte en Ramon Trias, que va arribar a tenir dos auxiliars) que es feia càrrec de nens d'un ampli ventall d'edats i que combinava, en alguns casos, l'ensenyament diürn i el nocturn, el gratuït amb el retribuït. Aquests nens estudiaven les matèries que comprenia el programa de les escoles elementals més alguna d'afegida, com ara Geografia i Història o Geometria.

Una menció especial mereix el Col·legi Terrassenc, establert a l'actual carrer del Col·legi l'any 1864. El majestuós edifici, preparat per a acollir alumnes interns i externs, va esdevenir un símbol de la burgesia liberal en ascens. L'escola tenia diversos professors, que impartien un amplí ventall de matèries de l'ensenyament primari i secundari, totes elles de marcat caràcter pràctic. Entre d'altres matèries, els futurs industrials terrassencs hi podien aprendre Matemàtiques, Retòrica i Poètica, Història, Grec, Francès, Llatí, Geometria, Geografia, Aritmètica, Doctrina i Història Sagrada, Dibuix Lineal Aplicat, Perspectiva, Cal·ligrafia, Gimnàstica, Música i Solfeig.

El Col·legi Terrassenc era l'única institució escolar terrassenca que, en aquell temps, oferia assignatures d'ensenyament secundari per a nois. A les carmelites del carrer del Vall, algunes noies van seguir els estudis més enllà del grau elemental.

Com ja hem comentat, l'evolució de l'escolarització a Terrassa durant tot el segle XIX (i fins a ben entrat el segle XX) va ser, amb escreix, favorable a l'escola privada. No obstant això, cap al final del segle l'oferta d'escoles municipals havia crescut. L'any 1898 hi havia tres escoles elementals per a nens i dues per a nenes, que reunien un total de 120 nens i 150 nenes, respectivament. En aquestes escoles encara es detecta la tradicional divisió entre alumnes pobres i alumnes que pagaven una retribució, que ara s'havia reduït fins a una xifra d'entre 0,9 i 1,5 pessetes mensuals.

Per contra, el nombre d'escoles privades no havia crescut gaire més, cap a finals de segle. Tanmateix, rebien un nombre generós de nens i nenes i, tot i que tenim menys dades sobre aquests centres, es pot assegurar que l'assistència era molt més regular i en unes condicions molt més favorables que la que oferia l'escola pública.

Al marge d'això, dins l'ensenyament privat terrassenc del final de segle comencen a diferenciar-se dues dinàmiques paral·leles que es manifestaran plenament durant les primeres dècades del segle XX. D'una banda, l'escola privada i religiosa consolidarà la tradició d'un ensenyament majoritari i molt arrelat a Terrassa. De l'altra, naixerà un nou concepte d'escola renovadora en l'àmbit pedagògic, que es concretarà en experiències minoritàries, però molt reconegudes, com l'Escola Vallparadís, dirigida per Alexandre Galí, o l'escola de Magdalena Rossell, instal·lada al carrer de Sant Isidre.